

2.3. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimas kaip paskata tolimesniems pozityviems pokyčiams

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos

Viešosios teisės institutas

Prof. dr. Agnė Tvaronavičienė

E. paštas a.tvaronavicienne@mruni.eu

Privatinės teisės institutas

Indrė Korsakovienė

E. paštas i.korsakoviene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-23-01-11

Santrauka. Teisės aktų vertinimas yra sudėtinė teisėkūros ciklo dalis. Priimdamas teisės aktą įstatymo leidėjas negali numatyti, ar pavyks įgyvendinti užsibrėžtą konkretaus teisinio reguliavimo tikslą, todėl retrospektyvinis *ex post* teisėkūros tyrimas leidžia įvertinti konkrečios iniciatyvos veiksmingumą ir identifikuoti problemines jos vietas. Siekiant įvertinti 2020 m. sausio 1 dieną Lietuvoje įsigaliojusių nuostatų dėl privalomosios mediacijos sprendžiant šeimos ginčus poveikį teisei sistemai, 2023 m. visuomenei buvo pristatytas pirmasis Lietuvoje pagal naująją metodiką atliktas teisinio reguliavimo *ex post* vertinimas, kuris sudarė prielaidas mediacijos instituto tobulinimui pasiūlant naujas teisėkūros iniciatyvas, paremtas svarbiausiomis *ex post* tyrimo rekomendacijomis. Šiame straipsnyje analizuojama atlikto *ex post* vertinimo eiga, tyrimo grupei kilę iššūkiai ir atskleidžiamas jo poveikis Lietuvos teisinės sistemos raidai.

Reikšminiai žodžiai: *ex post* tyrimas; teisėkūra; teisės aktų vertinimas; privalomoji mediacija.

Įvadas

Teisinis reguliavimas niekada neturi ir negali būti savitikslis. Nustatant jį paprastai siekiama tam tikrų tikslų, tad natūralu, kad po tam tikro laikotarpio atsiranda poreikis patikrinti, ar pasirinktas kelias buvo tinkamas ir ar konkretus teisinis reguliavimas pasiteisino. Nors kuriant tam tikrą teisinį reguliavimą yra stengiamasi numatyti ir užkirsti kelią galimoms neigiamoms jo pasekmėms, tačiau natūralu, kad neįmanoma numatyti visų teisinio reguliavimo rezultatų. Pasak K. Van Aeken, gyvendami amžiuje, kuriame būdinga mokslo pažanga ir racionalus problemų sprendimas, natūralu, kad daugelio sričių vertinimą stengiamės pagrįsti nustatytais kriterijais ir empiriniais duomenimis. Neišvengiamai atliekamas ir teisės aktų vertinimas, kuris tapo sudėtinė

daugelio teisėkūros institucijų visame pasaulyje vertinimo politikos dalimi. Įstatymas gali būti laikomas tinkamiausia „socialinės inžinerijos“ priemone, kurią naudojant visuomenė nukreipiama tam tikra norima linkme¹. Šiuo požiūriu teisės aktų vertinimas tampa būtinu, kadangi įstatymų leidėjas priimdamas teisės aktą negali būti tikras, ar įgyvendinant jį buvo pasiektas užsibrėžtas tikslas, be to, sėkmingas vertinimas paprastai atskleidžia problemines vietas, kurias identifikavus galima esamą teisinį reguliavimą tobulinti.

Alternatyvus ginčų sprendimas yra viena iš prioritetinių teisingumo prieinamumo skatinimo priemonių Europoje. Mediacija, kai konfliktuojančioms šalims abiem priimtina sprendimą rasti padeda neutralus ir nešališkas tarpininkas mediatorius, aktyviai skatinama jau daugiau nei du dešimtmečius². Iki šiol mediacijos ekspertai vis dar neranda efektyvių ir visoms teisinėms sistemoms tinkamų priemonių įveikti mediacijos paradoksą – situaciją, kai, visuotinai pripažįstamas efektyviu ir naudingu, šis taikus ginčų sprendimo būdas Europoje vis dar taikomas nepakankamai tam, kad būtų pasiektas ženklus pokytis bendroje civilinių ginčų sprendimo sistemoje³. Valstybių, kurios pasiryžo sekti 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų⁴ (toliau – Mediacijos direktyva) įtvirtintu raginimu šio taikaus ginčų sprendimo skatinimui pasitelkti privalomumą, statistiniai duomenys yra žymiai geresni. Lietuva yra viena iš valstybių, kuri nacionalinėje teisėje yra įtvirtinusi kategorinį privalomosios mediacijos modelį šeimos ginčams spręsti⁵. Mediacijos įstatymo nuostatos, įtvirtinančios reikalavimą pasinaudoti mediacija, kaip privaloma ikiteismine įstatyme nustatyta ginčo sprendimo tvarka šeimos ginčiuose, įsigaliojo 2020 m. sausio 1 d.⁶ Pagal galiojantį teisinį reguliavimą būsimas šeimos ginčo ieškovas, prieš kreipiantis į teismą su ieškiniu, privalo inicijuoti ginčo sprendimą mediacijos būdu. Bylinėtis siekiantys asmenys gali kreiptis į mediatorius privačiai arba naudotis visiems šalies gyventojams valstybės finansuojama privaloma mediacija, kurią administruoja Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba (toliau – VGTPT).

Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano⁷ 8.3.5 papunktyje buvo numatyta atlikti privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio

- 1 Koen van Aeken, „From Vision To Reality: Ex Post Evaluation of Legislation“, *Legisprudence* 5, 1 (2011): 41–68.
- 2 European Parliament, Directorate-General for Parliamentary Research Services, Jan Tymowski, *The Mediation Directive – European implementation assessment – In-depth analysis* (European Parliament, 2016), 25–28, <https://data.europa.eu/doi/10.2861/902931>.
- 3 Giuseppe De Palo, et al., ‘Rebooting’ *The Mediation Directive: Assessing the Limited Impact of Its Implementation and Proposing Legislative and Non-Legislative Measures to Increase the Number of Mediations in the EU* (Directorate General for Internal Policies, 2013), 162–164, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL-JURI_ET\(2014\)493042](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL-JURI_ET(2014)493042).
- 4 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų, *OJ L 136, 24.5.2008, p. 3–8*.
- 5 Indrė Korsakovienė, Julija Radanova ir Agnė Tvaronavičienė, „Mandatory Mediation in Family Disputes – An Emerging Trend in the European Union?“, *Review of European and Comparative Law* 53 (2023): 80–81, <https://doi.org/10.31743/recl.15707>.
- 6 Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2008-07-31, Nr. 87-3462.
- 7 Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimas Nr. XIV-72 „Dėl aštuonioliktosios Lietuvos Res-

reguliavimo poveikio *ex post* vertinimą. Įgyvendinant šią nuostatą 2022 m. Valstybės strateginės analizės centras (STRATA) kartu su pasitelktais mediacijos ekspertais atliko pirmąjį Lietuvoje *ex post* vertinimą taikant naująją Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodiką⁸. *Ex post* vertinimo pagrindas – Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas „Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo atlikimo“⁹, kuriame taip pat buvo išskelti ir šio *ex post* vertinimo uždaviniai.

Šiame straipsnyje nagrinėjama privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio Lietuvos Respublikos teisei sistemai *ex post* tyrimo¹⁰ (toliau – *ex post* tyrimas arba Privalomosios mediacijos *ex post* tyrimas) metodologija, eiga, iššūkiai, pagrindinės išvados ir reikšmė. Šio straipsnio tikslas – pasidalyti patirtimi, įgyta atliekant pirmąjį pagal naująją metodiką¹¹ Lietuvoje *ex post* vertinimą ir apžvelgti šio *ex post* vertinimo poveikį bei jo išvadų atspindžius teisėkūros iniciatyvose, nukreiptose tobulinti esamą teisinį reguliavimą ir šalinti praktikoje pastebėtus jo trūkumus.

2.3.1. *Ex post* vertinimas – būtina teisėkūros proceso dalis

Per pastaruosius du dešimtmečius Europos Komisija ne kartą pripažino tinkamai atliktų vertinimų svarbą teisės aktų kokybei¹², propagavo įrodymais pagrįstos politikos idėją¹³, kuri paremta tuo, kad politiniai sprendimai turėtų būti grindžiami objektyvia informacija, kurių vienas svarbiausių šaltinių yra *ex post* teisėkūros vertinimai¹⁴. 2001 m. Europos Komisijos Baltojoje knygoje¹⁵ veiksmingumas buvo įtvirtintas kaip ypač svarbus gero valdymo principas, o sistemingas

publikos Vyriausybės programos“, TAR, 2020-12-11, Nr. 27121.

- 8 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. gegužės 5 d. nutarimas Nr. 308 „Dėl galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodikos ir ataskaitos formos patvirtinimo“, TAR, 2021-05-10, Nr. 10296.
- 9 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. balandžio 4 d. įsakymas Nr. 1R-119 „Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo atlikimo“, TAR, 2022-04-04, Nr. 6921.
- 10 STRATA, „2022 m. gruodžio 30 d. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaita“, https://e-seimas.lrs.lt/rs/lasupplement/TAK/2adf3d4063e411edad44ca0eeb008140/9c4f1853723011eeadbcc0bf53e6c339/format/ISO_PDF/.
- 11 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. gegužės 5 d. nutarimas Nr. 308 „Dėl galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodikos ir ataskaitos formos patvirtinimo“, TAR, 2021-05-10, Nr. 10296, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6cb6bfd4b15311eba6328c92adabc234>.
- 12 European Court of Auditors, *Ex-post review of EU legislation – A well-established system, but incomplete. Special report No 16* (EU Publications Office, 2018), https://data.europa.eu/doi/10.2865/34163_
- 13 OECD, *Recommendation of the Council on Regulatory Policy and Governance* (Paris: OECD Publishing, 2012), <https://doi.org/10.1787/9789264209022-en>.
- 14 Stijn van Voorst and Pieter Zwaan, „The (non-)use of Ex Post Legislative Evaluations by the European Commission“, *Journal of European Public Policy* 26, 3 (2019): 366–385.
- 15 „2001 m. spalio 12 d. Europos valdymo baltoji knyga (2001/C 287/01)“, OJ C 287, 12.10.2001, p. 1–29, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52001DC0428>.

ex ante poveikio vertinimas¹⁶ yra veiksmingumo didinimo priemonė¹⁷. Ir tik 2007 m. pabrėžta *ex post* vertinimo¹⁸ svarba¹⁹. Veiksmingo, efektyvaus ir nuoseklaus politikos ciklo pagrindas yra tai, kad *ex ante* ir *ex post* vertinimai yra tarsi dvi tos pačios monetos pusės, nors jų vertinimo sritys ir kontekstas skiriasi²⁰. Taikant *ex ante* vertinimą galima užkirsti kelią galimam neigiamam reguliavimo poveikiui ir atrasti efektyvesnes norimos srities reguliavimo alternatyvas. O *ex post* vertinimas padeda nustatyti ydingą arba netinkamai veikiančią esamą reguliavimą ir skatinti jį tobulinti arba panaikinti²¹.

Vertinant teisės aktų administravimą, jų laikymąsi ir pasiektus rezultatus būtent *ex post* teisėkūros vertinimas turėtų sudaryti galimybę politikos formuotojams nustatyti, ko trūksta tam, kad būtų pasiektas teisės akto kūrimo tikslas²². *Ex post* vertinimas suprantamas kaip jungtis, kuri galėtų pagaliau užbaigti kokybiško reguliavimo ciklą, tačiau mokslinėje literatūroje taip pat pripažįstama, kad iki šiol šis metodas nėra pakankamai išnaudojamas dėl dviejų esminių priežasčių. Pirma, atliekant *ex post* rizikuojama pakenkti sunkiai pasiektiems kompromisams dėl teisės aktų ir iš naujo atverti debatus dėl diskutuotinių teisės aktų nuostatų. Antra, sistemingam aukštos kokybės *ex post* teisėkūros vertinimui gali trukdyti vertinamumo problemos²³. Išryškėja kelios probleminės sritys: baimė „atverti Pandoros skrynią“ naujiems debatams, sunkumai rengiant *ex post* tyrimo dizainą ir pasirenkant jam atlikti tinkamus metodus ir duomenų vertinimui trūkumas.

Ex post tyrimai vertintini taikant du gana skirtingus požiūrius. Viena vertus, tokie tyrimai vadinami retrospektyviniais vertinimais²⁴, kitaip tariant, jie yra suprantami kaip galutinis teisėkūros ciklo etapas, kurio metu apžvelgiamos taikytos teisėkūros priemonės ir jų veiksmingumas. Antra

16 Remiantis J. Verschuurene, *ex ante* tyrimai – tai į ateitį orientuoti tyrimai, susiję su numatomu galimų naujų teisės aktų poveikiu ir šalutiniu poveikiu, atliekami laikantis struktūrizuotos ir formalizuotos procedūros. Tokie tyrimai apima galimų alternatyvų, įskaitant alternatyvą apskritai neregamentuoti, poveikio ir šalutinio poveikio tyrimą. Jonathan Verschuuren ir Rob van Gestel, „Ex Ante Evaluation of Legislation: An Introduction“, iš *The Impact of Legislation: A Critical Analysis of Ex Ante Evaluation*, red. Jonathan Verschuuren (Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2009), <https://ssrn.com/abstract=1401296>.

17 2017 m. sausio 19 d. Europos Komisijos komunikatas „ES teisė. Geresnis taikymas – geresni rezultatai“, C/2016/8600, OJ C 18, 19.1.2017, p. 10–20, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52017XC0119\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52017XC0119(01)).

18 Remiantis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO, angl. *Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*) pateikiama sąvoka, *ex post* vertinimas – tai teisės aktų veiksmingumo ir efektyvumo vertinimo procesas, atliekamas jiems jau įsigaliojus. Jis atliekamas siekiant išsiaiškinti, ar teisės aktai pasiekė pirminius numatytus tikslus, ar nesukelia piliečiams ir (arba) įmonėms nepagrįstų sąnaudų, ar jie ir toliau teikia bendruomenei teigiamų rezultatų. Tai apima ekonominį ir socialinį poveikį ir (arba) poveikį aplinkai.

19 Ellen Mastenbroek, Stijn van Voorst and Anne Meuwese, „Closing the Regulatory Cycle? A Meta Evaluation of Ex-post Legislative Evaluations by the European Commission“, *Journal of European Public Policy* 23, 9 (2016): 1329–1348.

20 Lut Mergaert and Rachel Minto, „Ex Ante and Ex Post Evaluations: Two Sides of the Same Coin? The Case of Gender Mainstreaming in EU Research Policy“, *European Journal of Risk Regulation* 6, 1 (2015): 47–56.

21 Koen van Aeken, *supra note*, 1: 41–68.

22 Mastenbroek, van Voorst and Meuwese, *op. cit.*, 1329–1348.

23 *Ibid.*

24 Mergaert and Minto, *op. cit.*, 47–56.

vertus, jie gali būti suvokiami kaip grįžtamąjį ryšį suteikiantis teisės akto poveikio, trūkumų ir privalumų suvokimo etapas, sudarantis prielaidas naujų teisės aktų kūrimui arba jau esamų teisės aktų pakeitimams inicijuoti²⁵. Kitaip sakant, tai gali būti tam tikro teisinio reguliavimo įvertinimas kaip tinkamo ar netinkamo, arba – galimybė identifikuoti praktikoje išryškėjusius trūkumus ir toliau ieškoti galimybių kaip juos neutralizuoti ir teisinį reguliavimą tobulinti.

Lietuvos mokslinėje literatūroje nurodoma, kad *ex post* yra tam tikros socialinės intervencijos vertinimas po jos užbaigimo, kuriuo siekiama nustatyti sėkmės ir nesėkmės veiksnius, įvertinti įgyvendinimo rezultatų ir poveikio tvarumą bei padaryti išvadas, kuriomis būtų galima remtis parenkant ir vykdant kitas intervencines priemones²⁶. Teisės aktų kūrimo kontekste *ex post* vertinimas apibrėžiamas kaip užbaigus teisėkūros procesą priimtų teisės aktų vertinimas, kuris turi identifikuoti kokybinius pokyčius, kilusius pakeitus (sukūrus) teisės aktus ir faktorius, lėmusius reguliavimo sėkmingumą ar, atvirkščiai, nesklendumus²⁷. Akcentuotina, kad Lietuvos doktrinoje apsiribojama požiūriu į *ex post* kaip į galutinį teisėkūros proceso etapą neįvertinant jo potencialo tobulinti tirtą teisinį reguliavimą, nes nustatyti trūkumai gali būti pašalinti priėmus atitinkamas pataisas.

Apibendrinant teigtina, kad teisės aktų *ex post* vertinimas yra viena pagrindinių priemonių, kuri gali būti pasitelkta siekiant efektyviausio viešosios politikos sprendimų įgyvendinimo, nes, be retrospektyvaus situacijos fiksavimo, gali pasiūlyti ir naujas vertinto teisinio reguliavimo tobulinimo kryptis.

2.3.2. *Ex post* vertinimo taikymas Lietuvoje

Minėta, kad Lietuvoje Privalomosios mediacijos *ex post* vertinimas²⁸ buvo pirmasis pagal naująją metodiką atliktas *ex post* tyrimas, kuris turės poveikį ne tik tolimesniam mediacijos instituto vystymuisi Lietuvoje, bet ir bus naudojamas kaip pavyzdys, taip pat orientyras planuojant ir įgyvendinant kitų sričių galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* tyrimus.

Norint geriau suvokti, kokią reikšmę teisės aktų *ex post* vertinimas turi Lietuvos politikos formavimui, svarbu suprasti ir tai, kaip vyksta vertinamų sričių atranka, taip pat kuo ypatingas paties tyrimo atlikimas. Lietuvos mokslininkų autorių kolektyvas pabrėžia, kad Lietuva pasirinko vadinamąjį „išskirti ir konstruoti“ (angl. *scrap and build*) modelį, kuriam būdinga tai, kad politikos

25 European Court of Auditors, *Ex-post review of EU legislation – A well-established system, but incomplete. Special report No 16* (EU Publications Office, 2018), <https://data.europa.eu/doi/10.2865/34163>.

26 OECD, *Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management* (Paris: OECD Publishing, 2010), https://capacity4dev.europa.eu/library/glossary-key-terms-evaluation-and-results-based-management-ocd-2010_en.

27 Danguolė Bublienė, Agnė Gobytė, Petras Ragauskas ir Evelina Agota Vitkutė, *Teisinio reguliavimo ex post vertinimo perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2017).

28 STRATA, „2022 m. gruodžio 30 d. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaita“, https://e-seimas.lrs.lt/rs/lasupplement/TAK/2adf3d4063e411edad44ca0eeb008140/9c4f1853723011eeadbcc0bf53e6c339/format/ISO_PDF/.

formuotojas paprastai savo nuožiūra pasirenka prioritėtines sritis ir tada atlieka jų vertinimą. Ir nors šiam modeliui būdinga tai, kad nėra konkretizuojama, kokio lygmens dokumentuose turėtų būti įtvirtintas *ex post* vertinimo mechanizmas ar jo taikymo specifiškumas, ryškėja tendencija, kad įprastai prioritėtinės sritys yra numatomos vyriausybių politinėse programose²⁹. Tai iliustruoja ir Aštuonioliktoji Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa³⁰ kurioje viena iš prioritėtinių Vyriausybės veiklų yra numatyta kokybiška ir planuojama teisėkūra. Vyriausybė išsikėlė sau tikslą užtikrinti teisėkūros kokybę ir tobulinti jau egzistuojantį teisinį reguliavimą orientuojantis ne į kiekybę, o į kokybę. Kitaip tariant, vadovautis numatomo teisinio reguliavimo vertinimo proporcingumo, teisėkūros profesionalumo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo principais, į procesą įtraukti visuomenę, atskiriomis suinteresuotomis grupėmis. Kaip viena iš iniciatyvų siekiant įgyvendinti šiuos principus³¹ numatyta atlikti galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimą, kuris bus esminė prielaida tobulinti egzistuojantį reguliavimą ir identifikuoti kylančius iššūkius.

Įgyvendinant Aštuonioliktoją Lietuvos Respublikos Vyriausybės programą, taip pat vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo 24² straipsnio 1 ir 3 dalimis, 2021 m. gegužės 5 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodiką ir pateikė galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaitos formą³². Joje numatyti tokie esminiai galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo tikslai: 1) galiojančio teisinio reguliavimo taikymo apimties nustatymas bei taikymo praktika ir ją lėmusių veiksnių įvertinimas; 2) galiojančio teisinio reguliavimo veikimo sukeltų teigiamų ir neigiamų pasekmių nustatymas asmenims ar jų grupėms, taip pat šias pasekmes lėmusių veiksnių ir jų atsiradimo priežasčių identifikavimas; 3) kitų vertinamo teisinio reguliavimo srities pokyčių, įvykusių dėl papildomų aplinkybių, dariusių įtaką tam tikriems asmenims ar jų grupėms, nustatymas ir šio poveikio pasekmes nulėmusių veiksnių ir jų priežasčių identifikavimas. Teisingumo ministerijos interneto svetainėje imta skelbti teisės aktų, kuriuose planuojama atlikti nustatyto galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimą, sąrašą³³. Šio straipsnio rengimo metu vienintelis minėtame sąrašė nurodytas atliktas *ex post* vertinimas yra privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post*

29 Bublėnė, Gobytė, Ragauskas ir Vitkutė, *supra note*, 27.

30 Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimas Nr. XIV-72 „Dėl aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, TAR, 2020-12-11, Nr. 27121.

31 Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos 191.3. punktas.

32 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. gegužės 5 d. nutarimas Nr. 308 „Dėl galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodikos ir ataskaitos formos patvirtinimo“, TAR, 2021-05-10, Nr. 10296.

33 Teisės aktų, kuriuose nustatyto galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimas atliekamas ar planuojamas atlikti, sąrašas prieinamas internetu LR Teisingumo ministerijos oficialioje svetainėje: <https://tm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/teisekuros-procesas/galiojančio-teisinio-reguliavimo-poveikio-ex-post-vertinimas/>. Jame šiuo metu nurodyta 16 sričių, kuriose planuojama atlikti galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimą, vienas šiuo metu atliekamas ir vienas jau atliktas galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimas.

vertinimas, atliktas vadovaujantis Teisingumo ministro 2022 m. balandžio 4 d. įsakymu Nr. 1R-119 „Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo atlikimo“³⁴.

Lietuvoje Teisėkūros pagrindų įstatyme numatytas galiojančio teisinio reguliavimo poveikio (*ex post*) vertinimas pakeitė anksčiau įstatyme įtvirtintą teisinio reguliavimo stebėsenos institutą. Tikimasi, kad į teisėkūros proceso ciklą įdiegus *ex post* vertinimą, bus sudaromos prielaidos ne tik tinkamiau įvertinti galiojančio teisinio reguliavimo taikymą ir veikimą, bet ir siekti didesnio teisės aktų veiksmingumo priimant įrodymais pagrįstus naujus sprendimus³⁵.

2.3.3. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo atlikimas ir pagrindiniai iššūkiai

Privalomosios mediacijos *ex post* vertinimo pirmasis žingsnis buvo 2022 m. balandžio 4 d. priimtas Teisingumo ministro įsakymas „Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo atlikimo“³⁶, kuriame buvo numatytas tyrimo vertinimo dalykas – Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymu ir Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymu nustatyto privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimas. Vadovaujantis juo, taip pat minėtu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. gegužės 5 d. nutarimu Nr. 308 „Dėl galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodikos ir ataskaitos formos patvirtinimo“³⁷, vertinimui pasirinktas laikotarpis nuo Mediacijos įstatymo naujos redakcijos nuostatų, susijusių su privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įtvirtinimu nuo 2020 m. sausio 1 dienos, tai vertinimo pradžioje buvo dveji metai ir penki mėnesiai. Taip pat vertinimo dalykui priskirtas ir Mediacijos įstatymo pakeitimas, įtvirtinęs privalomos mediacijos taikymo išimtį esant smurtui artimoje aplinkoje³⁸, kuris vertinimo pradžioje galiojo tik vienerius metus ir tris mėnesius. Pasakytina, kad tai tapo vienu iš vertinimo išvadų patikimumą ribojančiu veiksniu. Vadovaujantis Europos Komisijos rekomendacija yra siūloma taikyti ne mažesnę nei trejų metų vertinimo intervalą atsižvelgiant į tai, kad turi būti praėjęs tinkamas laiko tarpas protingam duomenų atsiradimui³⁹. Pagal Lietuvos Respublikos

34 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. balandžio 4 d. įsakymas Nr. 1R-119 „Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo atlikimo“, TAR, 2022-04-04, Nr. 6921.

35 Galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodikos I skyriaus 2 punktas.

36 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. balandžio 4 d. įsakymas Nr. 1R-119 „Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo atlikimo“, TAR, 2022-04-04, Nr. 6921.

37 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. gegužės 5 d. nutarimas „Dėl galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metodikos ir ataskaitos formos patvirtinimo Nr. 308“, TAR, 2021-05-10, Nr. 10296.

38 Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 20 ir 21 straipsnių pakeitimo įstatymas, TAR, 2021-04-28, Nr. 8872.

39 Bublienė, Gobytė, Ragauskas ir Vitkutė, *supra note*, 27.

teisėkūros pagrindų įstatymo 23 straipsnio 3 dalį, gali būti atliekamas tik tokio galiojančio teisinio reguliavimo, kuris be esminių pakeitimų galioja bent dvejus metus nuo įsigaliojimo, poveikio *ex post* vertinimas. Taigi bendrasis privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose sistemos vertinimas jau galėjo būti atliekamas, o nuostatų, numatančių išimtis dėl smurto šeimoje, poveikio vertinimas dar buvo per ankstyvas.

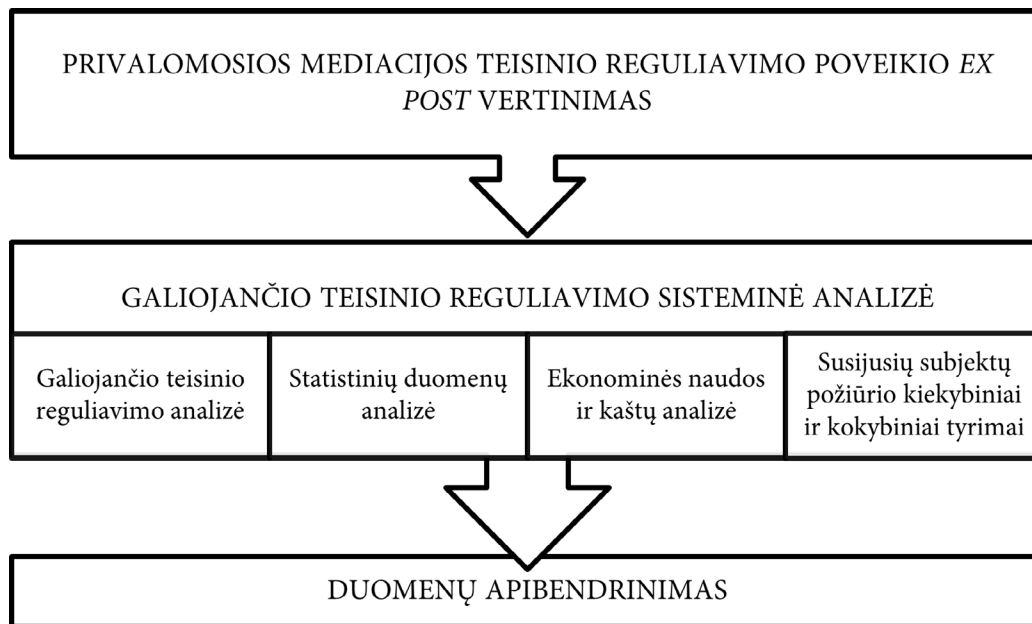
2022 m. gegužės 30 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministras patvirtino privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo planą⁴⁰, kuriame buvo numatyta, kad atliekant *ex post* vertinimą turi būti įvertinta, ar privalomosios mediacijos įtvirtinimas šeimos ginčiuose, nagrinėjamuose ginčo teiseną Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka, prisidėjo prie taikaus ginčų sprendimo mediacijos būdu plėtros, paskatino daugiau asmenų ginčus spręsti taikiai, jei taip, kokia apimtimi, ar leido ginčo šalims sutaupyti laiko ir finansinių išteklių sprendžiant ginčus, ar sumažino teismų darbo krūvį, jei taip, kokia apimtimi, ar turėjo kitą teigiamą ar neigiamą poveikį šeimos ginčų sprendimo procesui, jei taip, kokią ir kokia apimtimi. Taip pat jame buvo numatytas *ex post* vertinimo laikotarpis nuo 2020 m. sausio 1 d. iki 2022 m. gegužės 31 d., o pats vertinimas turėjo būti atliktas iki 2022 m. gruodžio 31 d. Taigi, *ex post* vertinimui atlikti buvo numatyti pasirengimo laikotarpis, vertinimui atlikti reikalingų duomenų rinkimo, vertinimo, analizės ir patikrinimo laikotarpis, ataskaitos projekto parengimas, paviškinimas, suderinimas ir numatytas *ex post* vertinimo ataskaitos paskelbimo ir vertinimo rezultatų viešo pristatymo terminas. *Ex post* tyrimo atlikimas buvo pavestas STRATA, kuri savo ruožtu bendradarbiavimui sudarė darbo grupę, į kurią pakvietė ir mediacijos ekspertus iš Lietuvos universitetų⁴¹.

Darbo grupė sukūrė *ex post* tyrimo strategiją, kurioje buvo numatyti atskiri etapai ir uždaviniai, aptarta, kokie klausimai bus sprendžiami vertinimo metu, įvardyti vertinimo kriterijai ir laukiami rezultatai, numatyti duomenų šaltiniai ir būdai, kuriais buvo renkami duomenys.

1 paveiksle pavaizduota, kad šis *ex post* vertinimas apėmė galiojančio teisinio reguliavimo analizę, statistinių duomenų analizę, ekonominės naudos ir kaštų analizę, taip pat susijusių subjektų požiūrio kiekybinius ir kokybinius tyrimus.

40 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. gegužės 30 d. įsakymas Nr. 1R-219 „Dėl privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo plano patvirtinimo“, <https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/dokumentai/ex%20post%20vertinimas/1R-219%20%E2%80%9D%C4%97%20privalomosios%20mediacijos%20%C5%A1eimos%20gin%C4%8Duose%20galiojan%C4%8Dio%20teisinio%20reguliavimo%20poveikio%20ex%20post%20vertinimo%20plano%20pavirtintimo%E2%80%9C.pdf>.

41 Prof. dr. Agnė Tvaronavičienė, Mykolo Romerio universitetas, bei prof. dr. Daiva Skučienė, Vilniaus universitetas.

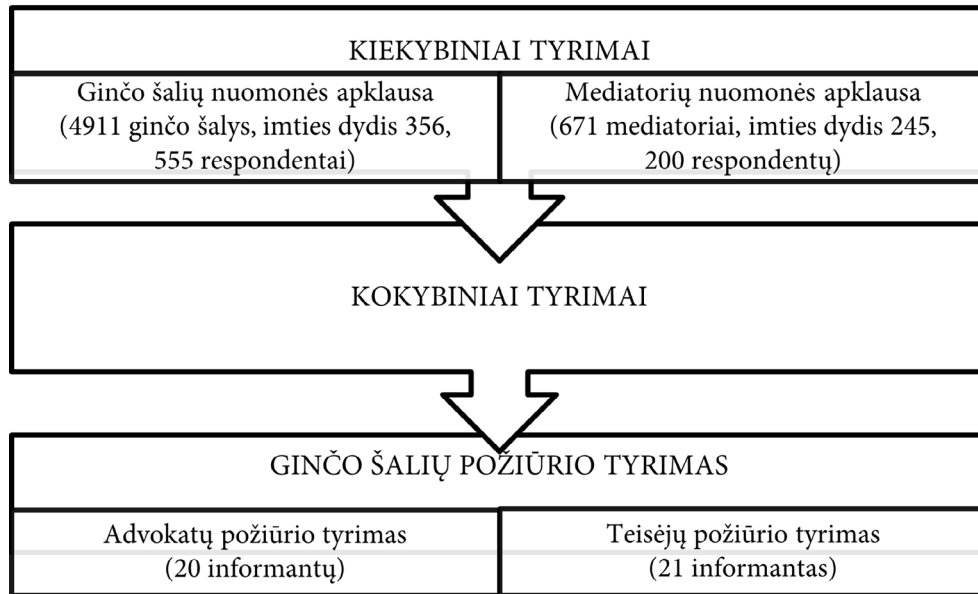
1 pav. Privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo eiga.

Statistiniai duomenys buvo gauti pagal užklausas iš VGTPT. Būdama vienu iš mediacijos valdymo subjektų, VGTPT, be kita ko, statistiniais tikslais kaupia ir apibendrina informaciją apie mediacijos trukmę, mediatorių, įrašytų į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą, darbo krūvį, įvykdytų mediacijų skaičių, mediacijos paslaugų kainas ir kitą su mediacija susijusią informaciją⁴². Dėl statistinių duomenų taip pat buvo kreiptasi į Lietuvos mediatorių rūmus⁴³, Nacionalinę teismų administraciją, Lietuvos administracinių ginčų komisiją.

Atliekant tyrimą daug dėmesio buvo skiriama svarbiausių suinteresuotų grupių atstovų požiūriui, tad buvo parengti klausimynai, suplanuotos ir atliktos reprezentatyvios ginčo šalių, kurios vertinamuoju laikotarpiu dalyvavo VGTPT administruojamuose privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose procesuose, taip pat mediatorių apklausos, suorganizuoti ir atlikti kokybiniai ekspertiniai ginčo šalių (20 informantų), šeimos ginčiuose besispecializuojančių advokatų (20 informantų) ir šeimos ginčus sprendžiančių teisėjų (21 informantas) interviu.

42 Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo 3 str. 4 d. 5 punktas.

43 Lietuvos mediatorių rūmai yra 2017 m. įkurta Lietuvos mediatorius vienijanti profesinė asociacija, kurios tikslas – formuoti vieningą mediacijos taikymo praktiką ir jos plėtojimo politiką, vienyti mediatorius. www.lmr.lt

2 pav. Privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo metu atlikti tyrimai.

Pabrėžtina, kad sudarytoje *ex post* vertinimo strategijoje buvo numatytas pilotinis kokybinių ir kiekybinių tyrimų atlikimas, ir tik įvertinus esamų klausimynų validumą, tikslumą bei aiškumą buvo pereita prie pagrindinio duomenų surinkimo etapo. Siekiant užtikrinti asmens duomenų apsaugą vyko intensyvios konsultacijos su Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija.

Kiekybinių apklausų dalyvius VGTPT elektroniniais laiškais pakvietė dalyvauti apklausoje, kurios klausimynas buvo sukurtas „Survey system“ platformoje. Ginčo šalys, vertinamuoju laikotarpiu dalyvavusios VGTPT administruojamuose privalomosios mediacijos procesuose, taip pat buvo kviečiamos užpildyti sutikimo formą dalyvauti ekspertiniuose interviu. Kokybinio tyrimo (struktūruoto interviu) duomenys buvo transkribuojami ir analizuojami naudojant MAXQDA programą, vėliau atliekant kokybinę turinio analizę ašinio kodavimo principu. Tekstas buvo skaitomas, išskirtos subkategorijos sujungtos į kategorijas. Citatos iš interviu buvo koduojamos.

Išanalizavus tyrimo metu surinktus statistinius ir kitus empirinius duomenis buvo rengiamos išsamios kokybinių ir kiekybinių tyrimų interesantų atsakymų ataskaitos, formuojami atsakymai pagal Teisingumo ministerijos pateiktą klausimyną bei rengiamos ataskaitos išvados ir rekomendacijos dėl esamo privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo tobulinimo.

Šie kiekybiniai ir kokybiniai tyrimai bent jau iš dalies padėjo užtikrinti visapusišką vertinamo teisinio reguliavimo ir jo poveikio analizę, nes jau tyrimo pradžioje buvo identifikuotas būtinų tyrimo atlikimui duomenų trūkumas. Planuojant tyrimą buvo susidurta su situacija, kad nei mediacijos valdymo institucijos, nei mediatorius vienijanti profesinė asociacija Lietuvos mediatorių rūmai nedisponuoja statistiniais duomenimis apie ne VGTPT administruojamus privalomosios mediacijos procesus (mediacijas, kurios inicijuojamos ginčo šalių pas privačius mediatorius).

Be to, minėtų institucijų turimi duomenys, akivaizdu, neatspindi kito, skaičiais nepamatuojamo poveikio, kurį vertinamas teisinis reguliavimas gali turėti teisinei sistemai ir ypač subjektams, kurių tarpusavio santykius jis reguliuoja.

Akcentuotina, kad be statistinių duomenų apie privačių mediatorių administruojamus privalomosios mediacijos procesus trūkumo, atliekant šį *ex post* tyrimą buvo susidurta ir su kitais ribojimais. Pirma, vertinant ekonominį poveikį, nebuvo galimybės nustatyti, kiek valstybės biudžeto lėšų buvo galima sutaupyti dėl galimai sumažėjusio teismų darbo krūvio. Ši problema išryškėjo vykdant ekonominio poveikio ir kaštų analizę, nes STRATA tyrėjams nepavyko gauti duomenų apie civilinės bylos kainą valstybei. Skaičiuojant galimus sutaupymus tais atvejais, kai privalomosios mediacijos procese randamas taikus ginčo sprendimas ir nusprendžiama nesikreipti į teismą, sutaupo ne tik ginčo šalis (neatsiranda papildomų išlaidų teisinei pagalbai, žyminiam mokesčiui, galimoms ekspertizėms ir pan.), bet ir valstybė, nes mažėja teisėjų ir kito teismo personalo krūvis, kitos teismo nagrinėjimo procese valstybei tenkančios išlaidos. Antras sunkumas, su kuriuo susidūrė *ex post* tyrimo darbo grupė, – bendra civilinių bylų skaičiaus mažėjimo Lietuvoje tendencija⁴⁴. Esant gana ryškiam bendram civilinių ginčų mažėjimui sunku nustatyti, kuri dalis šeimos ginčų mažėjimo buvo nulemta bendrų tendencijų, o kuri – privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo. Trečia, išryškėjo tam tikras tobulintinas teisėkūros aspektas, kuris yra aktualus ne tik šio konkretaus *ex post* vertinimo atžvilgiu, bet ir plačiau. Siektina teisinio reguliavimo nauda (tikslas) vertinamajame teisiniame reguliavime ir jo priėmimo metu teiktuose aiškinamuosiuose raštuose buvo apibrėžta abstrakčiai, siektinos pažangos neįvardijant jokiais skaitiniais rodikliais. Teigtina, kad esama praktika, kai itin retais atvejais nustatant teisinį reguliavimą nėra apibrėžiamas jo tikslas ir, jei įmanoma, nėra nustatomi skaitiniai rodikliai, kuriuos pasiekus bus laikoma, kad tikslas buvo įgyvendintas, yra ydinga ir turi būti tobulinama. Tik turint atspirties tašką – aiškų tikslą, įmanoma efektyviai įvertinti, ar jis buvo pasiektas ar ne.

Galutinė *ex post* tyrimo ataskaita su visais jos priedais buvo paskelbta LR Teisingumo ministerijos oficialioje interneto svetainėje 2022 m. gruodžio 30 dieną⁴⁵. 2023 m. balandžio 20 dieną Teisingumo ministerijoje vyko privalomosios mediacijos šeimos ginčuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo rezultatų pristatymas⁴⁶.

44 „Lietuvos teismai: veiklos rezultatai 2021 m.“, <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2022/03/teismai2022-taisyta.pdf>.

45 Ataskaita prieinama LR Teisingumo ministerijos oficialioje svetainėje: <https://tm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/teisekuros-procesas/galiojancio-teisinio-reguliavimo-poveikio-ex-post-vertinimas/>.

46 STRATA, „Privalomosios mediacijos šeimos ginčuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo rezultatų pristatymas“, 2022 m. balandžio 20 d., <https://strata.gov.lt/naujienos/privalomosios-mediacijos-seimos-gincuose-galiojancio-teisinio-reguliavimo-poveikio-ex-post-vertinimo-rezultatu-pristatymas/>

2.3.4. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo pagrindinės išvados ir atlikto tyrimo reikšmė

Privalomosios mediacijos *ex post* vertinimo metu buvo kiek įmanoma nuosekliai ir išsamiai išanalizuotas vertinamas teisinis reguliavimas ir jo taikymo praktika. Tarpusavyje derinant statistinių duomenų analizę, kiekybines mediatorių ir ginčo šalių, dalyvavusių VGTPT administruotuose privalomosios mediacijos procesuose, apklausų rezultatus ir duomenis, gautus iš kokybinių ginčo šalių, dalyvavusių VGTPT administruotuose privalomosios mediacijos procesuose, teisėjų ir advokatų interviu, buvo nustatyta, kad privalomoji mediacija turėjo teigiamą poveikį Lietuvos teisės sistemai⁴⁷. *Ex post* išvadose konstatuojama, kad „privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose įtvirtinimas padėjo siekti mediacijos plėtros ir socialinės taikos tikslų, nes naudojimasis mediacija padažnėjo, taikių ginčo sprendimo atvejų padaugėjo ir asmenys pajuto teigiamą mediacijos poveikį“⁴⁸. Vertintina, kad šis poveikis apima gerokai plačiau nei tik šeimos ginčų lauką, todėl kad šeimos ginčų šalių kiekybinės apklausos metu šiek tiek daugiau nei pusė (54,2 proc.) apklaustųjų visiškai pritarė (pritarė) teiginiui „Jei turėtumėte kitą ginčą, rinktumėtės mediaciją“, o 54,8 proc. visiškai pritarė (pritarė), teiginiui, kad „Rekomenduotumėte mediaciją savo artimiesiems, draugams ir kolegoms“. Tai parodo, kad didelė dalis asmenų, kurie pasinaudojo privalomąja mediacija, patys dar sykį ja naudotusi arba siūlytų naudotis savo artimiesiems. Taigi vertinant tai, kad Lietuva jau daugiau nei dešimtmetį ieško tinkamiausio mediacijos institucionalizavimo modelio⁴⁹, o privalomos mediacijos nuostatos sudarė realias galimybes visuomenei susipažinti su mediacija ir atrasti jos naudą, tai gali nulemti ir tolimesnę jos plėtrą į kitas ginčo sritis.

Ex post tyrimas nustatė, kad teisinio reguliavimo pokyčiams buvo rengtasi, tačiau iš esmės visos susijusios asmenų grupės susidūrė su prisitaikymo prie pokyčių iššūkiais (ypač ginčo šalys ir teisėjai). Vertinamasis teisinis reguliavimas lėmė, kad padažnėjo naudojimasis mediacija, padaugėjo taikių susitarimų, pasireiškė ryškus finansinių resursų sutaupymas. Nors priimant vertinamąjį teisinį reguliavimą buvo nuogąstaujama dėl galimo neigiamo poveikio teisės kreiptis į teismą įgyvendinimui, tyrimo metu toks poveikis nebuvo pastebėtas. *Ex post* nustatė ir tai, kad privalomosios mediacijos įvedimas padarė ryškų teigiamą postūmį mediatoriaus profesijos formavimuisi. Dalis apklaustų mediatorių (37 proc.) privalomos mediacijos nuostatų įtvirtinimą nurodė kaip vienintelę realią galimybę Lietuvoje verstis mediatoriaus praktika. Realios mediacijos

47 Ataskaita prieinama LR Teisingumo ministerijos oficialioje svetainėje: <https://tm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/teisekuros-procesas/galiojancio-teisinio-reguliavimo-poveikio-ex-post-vertinimas/>.

48 STRATA, „2022 m. gruodžio 30 d. Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaita“, 11 dalies 2 punktą, <https://tm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/teisekuros-procesas/galiojancio-teisinio-reguliavimo-poveikio-ex-post-vertinimas/>.

49 Indrė Korsakovienė and Agnė Tvaronavičienė, „The Lithuanian Model of Mandatory Mediation in Family Disputes: An Updated Scheme for Overcoming the Mediation Paradox“, *Kluwer Mediation Blog*, 2023 m. liepos 20 d., <https://mediationblog.kluwerarbitration.com/2023/07/20/the-lithuanian-model-of-mandatory-mediation-in-family-disputes-an-updated-scheme-for-overcoming-the-mediation-paradox/>.

vykdymo patirties egzistavimas neabejotinai didina ginčo šalių, jų įstatyminių atstovų ir teismų pasitikėjimą mediatoriaus profesija, todėl, tikėtina, gali paskatinti ateityje ir kitų kylančių teisinių ginčų sprendimui dažniau rinktis mediaciją.

Tyrimo išvadose buvo identifikuota ir statistinių duomenų apie vidutinės civilinės bylos ar šeimos bylos kainą valstybei trūkumas. Tyrimo metu nustatyta, kad tokių duomenų valstybės institucijos šiuo metu nerenka. Ir nors šis rodiklis buvo svarbus rengiant Privalomos mediacijos *ex post* tyrimą, tačiau neabejotinai šie duomenys yra svarbūs ir kitose teisėkūros bei vertinimo srityse, nes sudarytų galimybę tiksliau įvertinti žmogaus teisės į veiksmingą teisinę gynybos priemonę įgyvendinimą ir konkrečių teisminių, taip pat neteisminių teisinės gynybos priemonių veiksmingumą.

Tyrimas parodė, kad fiksuojamas tam tikras bylų skaičiaus persiskirstymas. Sumažėjo šeimos bylų sprendžiamų ginčo teiseną, padaugėjo supaprastinto proceso tvarka tvirtinimų taikių susitarimų, taip pat ypatingą teiseną tvirtinamų santuokos nutraukimo teisinių pasekmių sutarčių. *Ex post* darbo grupė pastebėjo, kad lieka neaiškumų dėl to, ar privalomosios mediacijos procese pakankamai atsižvelgiama į pažeidžiamų asmenų grupių interesus. Didžiausius nuogąstavimus sukėlė retas tiesioginis ar netiesioginis vaikų įtraukimas jų nuomonės išklauzymo tikslu į privalomosios mediacijos procesus. Bendras įvertinimas – tirta galiojančio reguliavimo sukelti pokyčiai yra pozityvūs ir reikšmingi.

Jau minėta, kad Privalomosios mediacijos *ex post* tyrimas buvo pirmasis tokio pobūdžio pilna apimtimi atliktas tyrimas Lietuvoje. Jo rezultatai jau po vienerių metų nuo jų paskelbimo lėmė realias naujas teisėkūros iniciatyvas tobulinant galiojančią teisinį reguliavimą. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija parengė Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 21, 22, 23, 26, 28, 29 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 3-1 straipsniu įstatymo projektą⁵⁰. Rengiant jį buvo atsižvelgta į keturias ekspertų pateiktas rekomendacijas: dėl duomenų apie mediatorių privačiai administruojamus privalomosios mediacijos procesus rinkimo, dėl mediatorių atlygio dydžio ir valstybės finansuojamos privalomosios mediacijos valandų skaičiaus didinimo, antrosios ginčo šalies geresnio informavimo apie mediaciją tvarkos tobulinimo⁵¹. Toliau vyksta aktyvios diskusijos su socialiniais partneriais dėl kitų rekomendacijų įgyvendinimo.

Naujosios iniciatyvos, nukreiptos į galiojančio teisinio reguliavimo tobulinimą, patvirtina, kad Teisėkūros pagrindų įstatyme⁵² numatytas galiojančio teisinio reguliavimo poveikio (*ex post*) vertinimas realiai pakeitė anksčiau įstatyme įtvirtintą teisinio reguliavimo stebėsenos institutą. Lietuvoje politikos formuotojui *ex post* tyrimo atlikimas nebėra tik formalus žingsnis

50 Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo Nr. X-1702 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 21, 22, 23, 26, 28, 29 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 3-1 straipsniu įstatymo projektas, Reg. Nr. 23-15179, Reg. data 2023-10-18, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/04a9ad416d8911eea182def3ac5c11d6>.

51 Visas pateiktas rekomendacijas galima rasti 2022 m. gruodžio 30 d. „Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* vertinimo ataskaitoje“, p. 5.

52 Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas, *Valstybės žinios*, 2012-09-22, Nr. 110-5564.

įgyvendinant Europos Komisijos gaires, tačiau sudėtinė politikos formavimo ir reguliavimo dalis. Šis pokytis vertintinas teigiamai, kadangi, į teisėkūros proceso ciklą įdiegus *ex post* vertinimą, yra sudaromos prielaidos ne tik įvertinti galiojančio teisinio reguliavimo taikymą ir veikimą, bet ir įrodymais pagrįsti naujus sprendimus, taip pat siekti didesnio teisės aktų veiksmingumo.

Išvados

1. Nors doktrinoje *ex post* vertinimas dažnai apibūdinamas kaip galutinis teisėkūros proceso etapas, ne mažiau svarbu įvertinti jo potencialą tobulinant tirtą teisinį reguliavimą ir šalinant nustatytus trūkumus priimant atitinkamas pataisas.
2. Lietuvoje Privalomosios mediacijos *ex post* vertinimas buvo pirmasis pagal naująją metodiką atliktas *ex post* tyrimas, kuris daro poveikį ne tik tolimesniam mediacijos instituto vystymuisi Lietuvoje, bet ir tampa orientyru planuojant ir įgyvendinant kitų sričių galiojančio teisinio reguliavimo poveikio *ex post* tyrimus. Privalomosios mediacijos *ex post* tyrimo metu tarpusavyje derinant kiekybines ir kiekybines tyrimo strategijas buvo surinktas gausus kiekis duomenų. Detaliai juos išanalizavus buvo nustatytas teigiamas privalomosios mediacijos teisinio reguliavimo poveikis Lietuvos teisei sistemai ir patvirtinta, kad tirtas galiojęs teisinis reguliavimas pasiekė savo tikslą.
3. Nepaisant šių išvadų, *ex post* tyrimo darbo grupė susidūrė su trimis svarbiais iššūkiais, kurie turėjo įtakos galutiniams tyrimo rezultatams. Visų pirma nustatyta, kad tyrimui pateikto teisinio reguliavimo tikslas nebuvo aiškiai apibrėžtas ir sukonkretintas skaitine išraiška, tai apsunkino siekį įvertinti, kokia pažanga yra laikoma pakankama ir patvirtinančia reguliavimo tikslo pasiekimą. Antra, atliekant šį *ex post* tyrimą buvo susidurta su patikimų duomenų apie ne VGTPT administruojamus privalomosios mediacijos procesus nebuvimu, tad ateityje, siekiant tiksliau įvertinti teisinio reguliavimo poveikį, būtina iš anksto numatyti duomenų šaltinius ir užtikrinti jų rinkimą. Trečia, mediacijos ir teismo nagrinėjimo kaštų palyginimą apsunkino Lietuvoje šiuo metu nefiksuojamos konkrečios teismo nagrinėjimo bylos sąnaudos.
4. *Ex post* tyrimo išvadose užfiksuoti pozityvūs ir reikšmingi tirtu galiojančio reguliavimo pokyčiai įkvėpė tolimesnį jo tobulinimą, o teisingumo srityje viešąją politiką formuojantis subjektas rengiant naujas teisėkūros iniciatyvas – Mediacijos įstatymo pakeitimo įstatymo projektą, atsižvelgė į svarbiausias *ex post* tyrimo rekomendacijas.
5. Tikslesnis teisinio reguliavimo ir jo taikymo praktikos įvertinimas *ex post* sudaro galimybes atlikti teisinio reguliavimo tobulinimą laiku. Be kita ko, įrodymais grįstų sprendimų principas neabejotinai pagerins priimamų teisėkūros sprendimų kokybę.

The Ex-post Evaluation of Legal Regulation: Assessing the Impact of the Legal Regulation of Mandatory Mediation in Family Disputes as an Incentive for Further Positive Changes

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Public Law
Prof. Dr. Agnė Tvaronavičienė
E-mail: a.tvaronaviciene@mruni.eu

Mykolas Romeris University Law School
Institute of Private Law
Indrė Korsakovienė
E-mail: i.korsakoviene@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-23-01-11

Summary. *The evaluation of legislation is an integral part of the legislative cycle. When adopting a legislative act, the legislature cannot foresee whether it will succeed in achieving its stated purpose; therefore, a retrospective ex-post legislative study makes it possible to assess the effectiveness of a particular initiative and identify its problem areas. In order to assess the impact of the provisions on mandatory mediation in family disputes, which came into force in Lithuania on 1 January 2020, on the legal system, the first ex-post evaluation carried out using a new methodology was introduced to the public in mid-2023. It created the preconditions for the improvement of the mediation institute by proposing new legislative initiatives based on the key recommendations of the ex-post study. This article reviews the course of the ex-post evaluation carried out and the challenges faced by the research team before revealing its impact on the development of the Lithuanian legal system.*

Keywords: *ex post evaluation; legislation; evaluation of legislation; mandatory mediation.*